

LORÁND ARCHIVUM II.

A KEZDŐ TANÁR

Közreadja: Hortobágyi Katalin

Taní-tani Online

2019

Loránd Ferenc az Ifjúsági Könyvkiadónál eltöltött öt esztendő után szükségét érezte, hogy az iskola világában folytassa pályafutását. 31 esztendő volt akkor. Egy vele készült interjúban így emlékezett akkori döntésére:

Tarthatatlannak éreztem, hogy diákok számára szerkesszek kiadványokat, miközben az iskola világról nincsenek személyes tapasztalataim. Elmentem hát tanítani. Újpestre, az Április 4-e téri általános iskolába kerültem. Gorkijjal szólva itt kezdődtek az én „egyetemeim”. Olyan társadalmi ismeretekre tettem szert ebben a munkakörnyezetben, amilyenekre – mint tisztviselő apa és anya gyereke, aki ráadásul budai lakos -- nem is gondoltam. Más emberi világokat és számomra új emberi értékeket ismertem meg, új tapasztalatokat szereztem. Az életet ezek között az emberek között kezdtem igazán tanulni. (Köznevelés, 67. évf., 16. sz. 2011. 4-7. p., Varga Stella interjúja)

Nagy lelkesedéssel és reményekkel kezdett dolgozni. Az új munkahelyén tapasztaltokról az első hónapokban részletes naplót vezetett. A naplót nem publikálásra szánta, a jegyzetek saját magának szóltak tanulságul, nehogy feledésbe merüljenek a fontos első benyomások. Talán ezért is ennyire életszerűek, aprólékosak, pontosak ezek az írások, hiszen nem korlátozzák a formaságok, elvárások. Ezzel magyarázható a korlátoktól mentes, őszinte szókimondás, a helyenként talán szokatlanul csipkelődő, szarkasztikus, első (általában nagyon is indokolt) dühében „gonoszkodó” stílus. No és – nem utolsósorban – már ebben a korai írásában élvezhetjük Loránd Ferenc reá egész életében olyannyira jellemző finom, szellemes humorát.

Szerencsére a naplójegyzeteket gondosan megőrizte. (A szereplőket ő természetesen valódi nevükön szerepeltette, én a neveket azok kezdőbetűjére rövidítettem.)

AZ ELSŐ BENYOMÁSOK

1961. augusztus 25.

Ma voltam kint harmadszor az iskolámban. Egy-egy alkalommal alig tartózkodtam ott 1-2 óránál tovább, mégis úgy érzem, hogy sok benyomás ért, amiket azon frissiben kell papírra vetnem, hogy megőrizhessem azt a hangulatot, azokat a reakciókat, amiket ezek a benyomások bennem kiváltottak.

Az igazgatóhelyettes volt az első ember, akit megismertem. Néhány nappal augusztus 23-a előtt, amikor a tanácsnál jártam, hogy a munkakönyvemet leadjam, bementem az iskolába is. Csak H., az igazgató helyettes volt benn. Kissé csodálkozott, hogy 23-a előtt megjelenek, holott én ezt tartottam természetesnek. Amikor bemutatkoztam, megkérdezte, mit óhajtok. Ez furcsa volt nekem, azt hittem, hogy már tudja a névről, hogy ide helyeztek. Mivel nem tudta, megmondtam.

– Hát, érezd jól magad nálunk – mondta és folytatta a csomagolást, ugyanis épp haza készülődött.

– Gyere majd 23-án reggel 9-re – ez volt minden, amit mondott. Még megkérdezte, honnan jövök, de arra már nem volt hajlandó, hogy egy tantervet keressen nekem, amit kértem. Azt megmondtá, hogy kinek a helyére kerülök és valószínű, melyik osztályokban fogok tanítani. Nem volt barátságatlan, sem

barátságos, nem volt előzékeny, de udvariatlan sem, nem volt rokonszenves, de ellenszenves sem. Kis kerek feje, pisze orra és kappan hangja hol nevetségesnek, hol szálnalmasnak, hol észrevétlenségnek tűnt. Ez az ember első pillanatra is úgy nézett ki, mint egy életfogytiglani igazgató helyettes.

Augusztus 23-án reggel 9 órára kellett megjelennem az iskolában. Korábban érkeztem, részben az izgalom és az érdeklődés miatt, részben azért, hogy módomban legyen az igazgatóval az értekezlet előtt megismerkedni.

Az igazgató még nem volt benn. A tanári szobában négyen beszélgettek már, amikor megérkeztem. Négy nő. Az ajtón kopognom kellett, mert kívülről nincs rajta kilincs, a tanárok kulccsal járnak be. Ez a kopogási kényszer kellemetlenül érintett, szerettem volna észrevétlenebbül érkezni.

– Bizonyára új kartárs – mondta a nő, aki ajtót nyitott. Sorra bemutatkoztam, de senkinek a neve nem maradt meg a fejemben. Az arcok közül is csak kettőre emlékszem.

Néhány kínos mondat következett. Megkérdezték, hol tanítottam eddig. Mikor megtudták, hogy az Úttörővezetőnél voltam szerkesztő, feltűnt, hogy egyikük sem kérdezte meg, hogy miért jöttem el. Talán azt hitték, lebuktam és nem akartak kellemetlen perceket szerezni nekem. Azóta néhányan már feltették nekem ezt a kérdést és mindenki kicsit hitetlenkedve hallja, hogy azért hagytam ott a régi, jövedelmezőbb állásomat, mert pedagógus akarok lenni. Érdekes, hogy a pedagógiai pálya iránti vonzalmamon nem csodálkoztak, csak azon, hogy ennek realizálása ilyen sok forintot megér nekem.

A terem olyan, mint szerte az országban a legtöbb tanári szoba. Csak most a falak még kopárak voltak, nem függött rajtuk egyetlen kép, egyetlen felirat sem. Dísztelenek voltak, mint maguk a pedagógusok is, akikre még épp úgy nem kerültek fel a jelszavak és a díszítések, mint a falakra.

A négy nő a néhány udvarias mondat után folytatta a beszélgetést. Nem mondta senki, hogy üljek le, hát állva maradtam és az a nagy idegenség lengett körül, ami azt hiszem, természetes, ha az ember egy teljesen új környezetbe kerül.

Aztán egyenként szállingózni kezdtek az emberek és az őket fogadó hangosabb vagy halkabb üdvözléseken azonnal le lehetett mérni a tantestületi népszerűségüket.

A legfeltűnőbbben élénk fogadtatásban P. „kartárs” részesült. (Még nem tudom idézőjel nélkül leírni a kartárs szót, idegen nekem.) Akkor még nem tudtam a nevét, de nem véletlen, hogy az övét jegyeztem meg legelőször. Jó megjelenésű, már-már csinosnak is mondható fiatalember ez a P. Fekete antilop cipőt, fekete csőnadrágot és jersey zakót viselt. Első pillantásra ez a modernség kissé jampecesnek tűnt, de rövidesen kiderült a magatartásából, hogy nem az. Állandóan mosolygó – mosolygás közben csak úgy vakítanak hófehér fogai – vidám fickó, aki szemmel láthatólag nagyon élvezi a 80%-ban nőkből álló tantestület iránta nyilvánított rokonszenvét. Amikor belépett, a leánykórus hatalmas ujjongásba kezdett. A puszik nyomán alig győzte törölni magáról a rúzsfoltokat.

A tantestület másik legfeltűnőbb egyénisége egy M. nevű nőszemély. Magas, karcsú alakján csinos divatos ruha, szőke haja lófarokban összefogva, a mélyen dekoltált ruhából csakúgy feketélik napégette bőre. Szép fekete bőre még csak jobban érvényesül, ha magára teríti azt a fehér kötött kendőt, amit azt hiszem, kizárólag a divat miatt hord.

Az első benyomások alapján egy sovány, rendkívül mozgékony, negyven év körüli férfi volt számomra a legrokonszenvesebb. Biológus. Ő is jó kedélyű, de nem nyegle. Meggyőződésem, hogy nagyszerű pedagógus, aki – mint ez szavaiból kiderült – komolyan veszi a hivatását. Elmondotta, milyen jó érzés az, amikor év végén lemérheti, hogy mennyivel többet tudnak diákjai, mint az év elején. Valami mezőgazdasági szakiskolában tanított vidéken, ha jól emlékszem, Keszthelyen.

A legtöbbet egy ugyancsak „új fiúval” beszélgettem. Ez az „új fiú”, Z. J. bizony nem fiú már, ötven év körüli és típusa a begyepesedett, kissé keserű, helyét a világban csak állandó alkalmazkodással találó pedagógusnak. Eddig a kerületi központi napköziben volt nevelő. Nagyon fájjalja, hogy elhelyezték onnan és most politechnikát kell tanítania. Kérdésemre, hogy ezt a tárgyat talán nem szereti, azt felelte, hogy a napközis pótdíját fájjalja, meg a túlórapénzt, ami együtt felment havonta 200 Ft-ra is. Válaszából rögtön megértettem, hogy milyen naiv is volt a kérdésem.

A másik politikus egy „Disznófejű nagyúr”. Jelszava – úgy látszik, nagyon tetszik neki, mert állandóan ezt ismételgeti –: „Van idő jövő június 10-ig.” Hallatlanul buta ember benyomását keltette már az első pillanatban. Hogy nem csalódtam első benyomásomban, azt az is igazolja, ahogyan a második napon kézhez kapott, a múlt tanévről szóló évkönyvben a politikus munkáról beszámolt. Nem volt ebben a szövegben egyetlen ép mondat sem, de még egyetlen gondolat nyomát is nehezen lehetne benne felfedezni. A „pártunk és kormányunk célkitűzései értelmében” kifejezés viszont többször is előfordul a szövegben.

Feltűnt még az első napon egy előreugró fogú alsó tagozatos, 35 év körüli nő is, aki állandóan engem bámolt. Úgy látszik, tetszem neki. Nem lesz veszélyes kísértő.

Az igazgatóval valóban sikerült néhány mondatot beszélnem az értekezlet előtt. Említette, hogy beszélt már rólam A. O.-val (ő az Oktatási Osztály munkatársa) és tudja, hogy a Pajtástól jöttem. Ez se nagyon ismerhette az Úttörővezetőt – gondoltam – ha nem tudta megjegyezni, hogy A. O. mit mondott. Hogy sohase olvasta, ez meg majdnem biztos. Pár perces beszélgetésünk nem volt több formális bemutatkozásnál. Talán nem is volt rá idő. Én azonban jó néven vettem volna egy kicsit több és mélyebb beszélgetést. Első pillanatban kellemes benyomást tett rám a diri. 40 körüli, kopasz, szemüveges férfi, a jobb szeme alatt feltűnő szemölcsessel. Kulturáltan beszél és kedvesen mosolyog.

Ez a jó impresszióm – ha nem is foszlott szerte – mindenesetre kiegészült egy kellemetlen benyomással is. Ez már az értekezleten történt.

Az igazgató behozatott P.-vel és a „Disznófejűvel” egy asztalt (P. ekkor jegyezte meg tréfásan, hogy „puncióba” vagyunk állítva), arra felhalmozott mindenféle füzetet és iratot és elkezdte dörgedelmet. Így van, ez dörgedelem volt, kulturáltan és választékosan elmondott dörgedelem, de buta és demagóg. Arról volt szó, hogy ebben az iskolában 70 gyerek megbukott tavaly. Most, a mai értekezlet előtti napon a központi igazgatói értekezleten a magas arányszám miatt igazgatónkat kegyetlenül letolták – hogy az ő szavaival fejezzem ki magam.

– Azt nem tudják elképzelni a kartársak, hogy én mit hallgattam. De kérem, én még egyszer nem akarok a kartársak miatt hallgatni. Természetesen én igyekeztem a kartársakat megvédeni, de csak nagyon gyengécske érveim lehettek. Emlékezzenek a kartársak, hogy már az osztályozó konferencián mennyit vitatkoztunk erről és mennyit lefaragtunk, mert a kartársak ennek a dupláját akarták buktatni. Akkor voltak egyesek, akik azt mondták, hogy márpedig ők nem engednek, ragaszkodnak

ahhoz, hogy megbuktassák azokat, akiket akarnak. Hát én ilyen hangot nem fogok tūrni. Aki „ragaszkodik”, az keressen magának másik éghajlatot. Tudják a kartársak – folytatta egyre jobban feltűzelve önmagát, miközben kimozdult álló helyzetéből, fel-alá járkált, egy papírdarabbal hadonászott és szemmel láthatóan élvezte, hogy most nem őt tolják le, hanem ő tol le másokat.

–Tudják, hogy mit kérdeztek tőlem? Hogy milyen a sokat buktató kartársak politikai hozzáállása – a politikai szót jól megnyomta – a népi demokráciához való viszonya, milyenek a pedagógiai módszerei, ha egyszer ennyi gyereket megbuktatnak, ha így tanították a munkásgyerekeket. Én persze igyekeztem védeni a kartársakat, hogy mi nem akarunk ingyen jegyeket osztogatni, de sovány védekezés volt ez kérem. Vegyék hát tudomásul a kartársak, hogy még egyszer nem fogom tūrni, hogy ennyi gyereket megbuktassanak.

Így ment ez fél órán keresztül. Dermedt csend és bizalmatlanság, sőt a felsőbb vezetéssel szembeni leplezett gyűlölet lebegett a levegőben. Az emberek lehorgasztották fejüket, ceruzájukkal játszottak, papírokkal babráltak, mindenki úgy tett mintha ez a művelet lenne pillanatnyilag a legfontosabb a számára. Bennem a vér forrni kezdett. Gyalázatosnak tartottam ezt a mindent felfelé hárító demagógiát, ami politikai frázisokkal van fűszerezve. Bár az igazgató üvöltött – közben ügyesen néhány idegen szót is kevert beszédébe ilyeneket, mint „fetákompli”, ami elé őt a kartársak állították – mégsem érződött a szavaiból, hogy a saját meggyőződéséből beszél. E szóáradatban a dolog érdemi súlya – valóban iszonyú nagy szám hetven bukás – fel sem merült. Csak az, hogy emiatt ki kítől szorult és szorul. Nem szerepelt a helyzet konkrét elemzése, egyes pedagógusok évközi munkájának elemzése. Nem volt arról szó, hogy év közben hol követtek el hibát, ami miatt év végére ennyi gyereket meg kellett buktatni. Itt nem az oktató munkáról volt szó, hanem az egyéni érdekekről, méghozzá nem a gyerekek, hanem a pedagógusok érdekeiről.

Ugyanakkor nehezen hiszem, hogy akár az igazgató, akár a többség ilyen lenne a tantestületben. Valahogy beleszoktak, belemerevedtek talán ebbe a hangba. Vagy az igazgató csak alkalmazkodni akart ahhoz a hanghoz, amelyen a tantestület tagjai értenek? Vagy pedig vele is ilyen érveléssel beszélnek „fentről”? Nem tudom még, mit gondoljak. De megdöbbsent, hogy egy ilyen lényeges pedagógiai kérdésnél egyetlen olyan mondat ne hangozzék el, aminek valami köze lenne a pedagógiához, illetve a gyerekekhez. Mert mi lesz ennek a dörgésnek a következménye? Az, hogy jobban fognak tanítani? Mitől? A dörgéstől még akkor sem lehet jobban tanítani, ha azt dörögnék, hogy ez a feladat. De itt arról volt szó, hogy nem lehet ennyi buktatás. Hát, jövőre nem is lesz. Átengedik majd a leglustább gyereket is, mert ugyan ki süttetné magára a politikai denuncians bélyegét az „ilyen koszos proli kölyökért”? És az indokolatlan átengedésért ilyen figyelmeztetés után még csak hibáztatni se lehet majd a pedagógusokat. Azt tették, amit kértek tőlük.

Ez a kincstári bürokrata érvelés úgy látszik, általános. Augusztus 24-én egy rövid értekezleten az igazgató felszólította az első osztályok nevelőit, hogy haladéktalanul látogassák végig az első osztályos gyerekek szüleit. Felhívta a figyelmüket, hogy a családlátogatási naplóba vezessék be ezeket a látogatásokat, mert az Oktatás Osztálytól – ezt itt mindig valahogy nagy O-val ejtik – már két-három nap múlva jöhetnek ellenőrizni és akkor a kartársak a naplóval igazolhatják, hogy a feladat végrehajtásához hozzákezdtek.

Ha legalább másodiknak mondta volna ezt az érvet, és néhány szót arról szólott volna, hogy a most készített feljegyzések hogyan könnyítik majd meg a tanítók későbbi munkáját, de nem! Erről egy szó el nem hangzott.

Én természetesen hallgattam. Új vagyok, kezdő, ez most a legokosabb.

De ma – sajnos – nagy butaságot csináltam.

MEGDÖBBENTŐ FELISMERÉS: EBBEN AZ ISKOLÁBAN POFOZZÁK A GYEREKEKET!

Arról, hogy mi is volt ez a „butaság”, jóval később, 28 év elmúltával, egy tanárokkal készített interjúkötetben így emlékezett:

Az április 4-e téri iskolában naivitásom és tapasztalatlanságom nagyon éles konfliktushelyzetbe hozott. A tisztességem nem nagyon viselte el, hogy ütötték a gyerekeket. Ezt a tényt a párt taggyűlésen szóvá is tettem, amiből mindenki arra a következtetésre jutott, hogy feljelentetem őket. Sajátos logika. Igazgatóm közölte, hogy rögtön látta rajtam, amint betettem a lábam, hogy spicli vagyok, mert az első értekezleten jegyzeteltem, és hogy a feljegyzésben megjegyzéseket is fűztem ahhoz, amiket mondott. Azt válaszoltam, hogy akkor talán más a spicli, az, aki az én asztalomon hagyott nyitott jegyzetfüzetembe belenézett. Ez csak azt mutatja, hogy milyen bután kezdtem én ezt a pályát, egy ilyen „ide lőjetelek” romantikus attitűddel. (In: Halmos Ferenc: Mi a baj, tanár úr? 23-44. p.)

És ekképpen írja le feljegyzéseiben az élmény frissességével azt a kollégáival folytatott beszélgetést, amikor a számára szinte katartikus felismeréssel szembesülnie kellett.

Az értekezlet után három kollégával beszélgetésbe elegyedtünk. P., megszokott kedves mosolyával közölte, hogy úgy hallotta, hogy én veszem át az osztályát, a VIII./a-t.

– Sajnállok megválni tőlük – mondta –, szerettem őket.

– Rendes társaság? – kérdeztem.

– Hát, ma már tűrhető. Ráncba szedtem őket. Ezzel a két kezemmel – felelte és nagy (vagy csak nekem tűnt ebben a pillanatban olyan nagynak?) tenyerét előre tolta. Egy pillanatra az jutott eszembe, hogy ezekkel a kezekkel vezényli Mozartot...

– Hogy érted? – kérdeztem, bár tudtam, hogy érti, de nem tudtam mégsem elhinni, hogy ilyen leplezetlenül, ilyen nyíltan beszél „pedagógiai módszeréről”.

– Hát, lekevertem nekik néha egyet-kettőt. Nem megy ez másképp. Amikor bementem az osztályba, megmondtam nekik: Én is tudom, ti is tudjátok, hogy nem szabad pofozni. De én kitaposom annak a belét, aki nem fogad szót.

Nem is a szavai döbbsentettek meg. Tudtam én ilyesmiről már eddig is, nem voltak nekem illúzióim. Az volt a megdöbbentő, hogy ezt olyan természetesen mondta. Még a kellő konspirációs éberség is hiányzott belőle, pedig tudja, hogy az ilyesmiért fegyelmi jár. És ez nem csak az ő felfogását tükrözte.

Ez általános állapotot tükrözött. Hiszen ott mernek beszélni egy tiltott dologról, ahol mindenki csinálja azt, vagy legalábbis mindenki helyesli, elfogadja.

– Én nem fogok ütni – feleltem nagyon halkán, de határozottan, és bosszantott, hogy a hangom remegett. Éreztem, hogy elsápadtam. Legyintett.

– Dehogyanem ! –

Öreg „újonctársam”, Z. J. is mellettünk állt. Ő már az előző napon elmondta nekem, hogy a Marczibányi téri iskolából azért jött el, mert volt egy fegyelmije azért, mert „állítólag” pofozott. Most természetesen ő is P.-nek helyeselt.

– Majd meglátod, ha már te is tanítottál. Nem jó ilyet előre kijelenteni. – Hangja fojtott volt a nehezen leplezett indulattól. Neki már fáj ez a kérdés, őt már „igazságtalanul” meghurcolták emiatt. Nem tudott olyan nyugodt kedélyességgel és magabiztossággal csevegni erről, mint a csinos P.

Hangjának fojtott indulatában kihívás volt, támadás. Nem tudtam eléggé uralkodni magamon.

– Akkor száradjon le a kezem – mondtam felemelve a jobb kezemet – amikor először fogok egy gyereket megütni.

Ez olaj volt a lappangó tűzre.

– Neee átkozódj, csak neee átkozódj – mondta az öreg újonc és a szemében most már leplezetlenül villódzott a gyűlölet. Mit akar ez a senki káderpalánta, ez a levitézlett szerkesztő, ez a nyálasszájú, aki még egy órát sem töltött a gyerekek között – mondták a szemei. – Hogy mer ez ilyet mondani nekem, aki már közel 30 éve tanítok? De a szája egyre csak ezt ismételte: – Neee átkozódj!

Oly bántóan, oly kihívóan és fölényes gúnnyal nyújtotta meg az e betűt, hogy most már remegve ismétetem én is:

– Akkor száradjon le, ha az elsőt ütöm veled.

Beszélgetésünket egy kolléganő is hallotta. Tágra nyitotta nagy fekete szemeit és... hallgatott. Együtt érzően? Ellenségesen? Nem tudom.

– Csak neee átkozódj – ismételte az öreg – Habár az átkok ma már nem számítanak -- tette hozzá még gúnyosabban.

Még egy döfés. Éreztetni akarta velem ezzel a „ma már”-ral, hogy ő viszont még az átkok világnézetét vallja.

Az éles hangulatot P. oldotta fel.

– Szép mindenesetre, hogy így kezded. De kíváncsi vagyok én, mit fogsz csinálni az olyanokkal, akik lekurvázzák a szemébe a tanárnőjüket, akik óra alatt onanizálnak és a tanárnőhöz vágják az ondójukat, akik úgy ütik le egy gyengébb társukat, hogy elveszti az eszméletét? Na jó, ma már ilyenek nincsenek, de egy-két éve még voltak itt ilyen gyerekek. Mit csináltál volna?

– Nem tudom – feleltem szomorúan. De azt már csak gondolatban mertem csak hozzátenni: Akkor sem fogok pofozni.

– Na látod. Jött egyszer egy kartárs a minisztériumból. Az is meg volt botránkozva mikor hallotta, hogy pofon... Haj, mekkorákat ütött egy év múlva...

Csak zuhogtak, zuhogtak a szavak. A dühöm elszállt, szomorú lettem. Így állunk. Ezeknek írtam én annyit az internacionalista, meg a materialista nevelés tartalmi problémáiról? Hol vagyunk ettől? Ki a fenét érdekel ez? Itt az abc-t kellene oktatni: emberséget és megint csak emberséget.

Mi lesz itt velem? Először lepett meg valami bizonytalanság.

Eddig kicsit fölényes magabiztossággal szemlélődtem. Éreztem, hogy különb vagyok, hogy tehetségem is van és úgy tekintettem erre az esztendőre, ahogy a műlesikló bajnok az ugrósáncra: Majd meglátjátok mindjárt, hogy ugrom én. Először éreztem meg, hogy ez nem lesz könnyű. És nem is biztos, hogy sikerülni fog.

Átveszek egy osztályt, akinek tagjai hozzászótkak a pofonokhoz. És ez a P. rokonszenves fickó. Biztosan a gyerekek is nagyon szeretik, ért a nyelvükön. Az hogy néha lekevert egyet? Megszótkák ezt ezek a srácok otthon. Hisz maga P. mondta, hogy a szülők, még hozzá azok, akik törődnek a gyerekekkel, kérték meg, hogy csak keverjen le nekik egyet, ha szükségét látja. A pofon – amit nem alkalmazhatott gyakran és rendszeresen, így nem idegeníthette el tőle a gyerekeket. Sőt! Mivel a gyerekek is tudják, hogy tilos pofont adni, még növeli is a szemükben ennek a bátor embernek a tekintélyét egy-egy nyakleves. Lám, ez nem fél a góréstól! Ez beleváló srác! De „hovavaló” srác leszek én?

Bosszant, hogy a vitában elragadtattam magam. Azt kellett volna legfeljebb mondanom, majd meglátjuk, meg-e pofon nélkül. Pedig hogy megfogadtam...

Még egy újabb benyomás az igazgatóról. A napközis létszámról volt szó. Azt mondta: „A Tanács három csoportot engedélyezett 120 fővel. Hiába több a jelentkező, ennél többet semmi esetre sem veszünk fel. Társadalmi bizottság fogja eldönteni a jogosultságot. Mi mossuk kezeinket.”

Megdöbbsentem. Hát lehet, szabad ennyire kívülről szemlélni a dolgokat? Hát nem gyerekekről van szó, akik esetleg rászorulnak és mégis kimaradnak? Hogy lehet, hogy őt csak a dolgok szabályossága érdekli, nem pedig a tartalma? Nem is érvelt az esetleges létszám bővítésről?

Hát így állok az első három nap után. Remélem, most túl sötéten látom a képet. Vagy túl igényes vagyok? Lehet, hogy egy év múlva én is engedek a követelményeimből? Nem hiszem. Nagyon szégyellném magam.

1961. szeptember 1.

Olyanok most számomra a napok, mint az utazó számára, ha idegen városban jár. Minden új és minden jelentős. Most felfedezem azt is, ami mellett holnap tán észrevétlenül megyek el, ma még feljegyzésre méltónak tartom azt is, amit talán holnap már megjegyzésre sem méltatok.

A benyomások, amelyeket az első nap szereztem, eddig helyénvalóknak bizonyultak. Megismertem azonban két új embert és szerencsére ezek sokkal rendesebbek, mint akik eleinte feltűntek nekem.

A tanári asztalnál egyik szomszédom B.-né. Csendes, kerek arcú. fekete asszony. Keveset beszél, nem viháncol a többi fiatal nővel, egyszóval komoly ember benyomását kelti. Meglepő, de a gyerekekről

szeretettel beszél, sőt még azt is észreveszi, hogy egy új kollégának milyen szavak esnek jól. Amikor megtudtam, hogy osztályfőnök leszek, ő sietett megnyugtatni, hogy nem rossz az osztályom. Nem csak akkor válaszol készségesen, ha kérdezem, de van érzéke, hogy tudja, mi az, amit kérdés nélkül is el kell mondani egy új embernek.

Másik szomszédom T. E. Később jött, mert a Szovjetunióban volt. Már előzőleg hallottam róla Z. J.-től – így hívják azt az öreget, aki azt mondogatta: Neee átkozódj! – méghozzá azt, hogy ez pofoz csak igazán. Elmondotta, hogy együtt volt vele SZOT táborban, ahol T. E.-nek ugyancsak eljárt a keze. Nagyon kíváncsi voltam erre a pofára és persze, már előre ellenszenvet éreztem iránta. A történelem szakmai értekezleten ismertem meg. Mielőtt megszólítottam volna, jól megnéztem. Bárhogy is szerettem volna, nem volt ellenszenves. Arca markáns, mintha minden vonását még egyszer meghúzták volna erősen rányomott ceruzával. Tekintete nyílt, vidám, hangja meleg.

A szakmai értekezleten csak pár szót beszélgettünk. Később már többet. Igen készségesen adott tanácsokat, felvilágosításokat leendő osztályomról. Rendes embernek látszik, rokonszenves az a hang is, amelyet tanár társaival használ. De miért pofoz? Talán, sőt egészen biztosan, mert a közhangulat inkább helyesli, mint elítéli azt. T. E. tipikusan az az ember, aki jó befolyás alatt igen használható, rendes lehet. Egyébként munkáscsaládból származó fiú, a Szovjetunióban végzett, történelem szakos, de csak két osztályban tanít történelmet, a többiben orosz.

Z. J. „bátyámmal” is volt még egy érdekes beszélgetésem. Együtt jöttünk haza az összezördülésünket követő napon. Ismételten elmesélte, hogy ártatlanul, helyesebben egy túlzottan szigorú megítélés következtében kellett eljőnie a Marczibányi téri iskolából, ami közvetlenül a lakása mellett volt. Ő éppen hogy nyakon legyintette az egyik gyereket, de az igazgató fegyelmet helyezett kilátásba, ha el nem cseréli a helyét valakivel. Így került Újpestre. Egyébként kifejtette nézeteit a verésről. Ő persze elítéli, nem is alkalmazza, szerinte az erőszak erőszakot szül, csak még rosszabb lesz a helyzet.

Na, ez szép. És tegnap miért nem ezt mondta kedves kolléga úr? – szerettem volna megkérdezni tőle. De persze, nem kérdeztem semmit, csak mosolyogtam magamban. Mit tudja ő, ki vagyok én. A mozgalomból jöttem, párttag vagyok. Jobb lesz vigyázni – gondolhatta. Valószínűleg már bánta, hogy tegnap úgy megfélemezett magáról és most igyekezett jóvá tenni.

Egyébként a direktorom további adalékokkal szolgált utálatom alátámasztására. Az alakuló értekezleten nagy beszédet mondott. Úgy beszélt, mintha csak karikírozni akarta volna a nagyképű, hatásvadászó, de üresfejű vezetőt. Egyetlen szava mögött nem érződött a meggyőződés. Beszédének egyes mondatait felolvasta. Ezek a mondatok undorítóan simára voltak csiszolva, kereké voltak, mintha csak körzővel szerkesztették volna őket, tele voltak jelzőkkel és frappánsnak vélt fordulatokkal. Thomas Mann-i hosszúságú körmondатаi úgy ültek dörgedelmeinek hegyén, mint a hamis, de csillogó ékszerek a szemétdombon. Miután negyed óráig szidott két kartársnőt, akik senkitől nem kérvén engedélyt, SZOT táborban vállaltak állást az első munkahétre is. Majd ilyen „költői” hasonlatokkal élt: az 1961-es tanév feladata, hogy aranyhidat verjünk az 1963-as reformhoz. Beszélt a híd pilléireiről és arról, hogy ez az egész építmény a szülőkkal való kapcsolat vasbeton alapjain kell, hogy nyugodjon. Hangját és mutatoujját felemelve, beszélt a személyiség pedagógiájáról, továbbá a tanulók szocialista tudatának emeléséről, amiben tavaly állítólag szép eredményeket értek el. Beszédének minden harmadik mondata teljesen üresjárat volt. Bármelyik legrosszabb vezércikkből felolvashatta volna őket. Beszélt arról, hogy a tantestület eszmei, politikai és

pedagógiai egységén nyugszik a gyerekek szocialista nevelésének felemelő ügye, amelyet tőlünk méltán vár el dolgozó népünk.

Ezután ismét a tavalyi buktatás témája következett. Újra leszögezte, hogy ezt ő nem fogja túrni, mert ő még egyszer nem kerül ilyen helyzetbe, vele még egyszer nem nyeletnek le ilyen békát stb. vele – ez volt a központi gondolat. Mintha csak ez volna ebben az ügyben a fontos. Hát igen: neki valóban ez a fontos, mert ennek van köze a karrierjéhez.

Ez üggyel kapcsolatban is ki akarta azonban hangsúlyozni, hogy ő milyen jó ember. Ezt mondta:

– Én bíztam a kartársakban, én meghallgattam a véleményüket, ez is jellemző rám, és a kartársak ezzel visszaéltek.

Mily megható szerénységgel állapítja meg önmagáról, hogy mi a reá jellemző...

Befejezésül pedig:

– Ez kemény szó, kartársak, de az igazság szava.

Ilyenkor szinte érzem, hogy azt gondolja magában: milyen tömör, szép mondat volt ez! Jó lenne, ha szállóige lenne belőle...

Istenem, de utálom.

Majd arról beszélt, hogy az iskolavezetés is fejlődött az elmúlt években.

– Nem szégyen kartársak, mi is fejlődünk.

Milyen tömény szerénytelenség egy mondatban! Még ő is fejlődik, K. J.! De hogyan fejlődik? Volt pofája kimondani:

– A kartársak a negatívumaikkal is segítenek nekem, mert ha valamit rosszul csinálnak, el kell gondolkodnom rajta.

De hogy hogyan segítenek a kartársak a pozitívumaikkal, arról nem beszélt, nem is említette. Szerintem ezt az „is”-t is csak azért tette oda a negatívumok mögé, mert azt mégse mondhatta, hogy én abból tanulok, hogy ti milyen hülyék vagytok. Pedig ezt gondolta, ez biztos, hiszen ha nem beszél arról, amit ő a kollégái jó munkájából is tanult, akkor egy „is” nem mossa tisztára, hogy az egész bandát hülyének tartja és csak saját magát okosnak, aki még a negatívumokból is tud tanulni.

Ennek az embernek minden mondata lélektani elemzés tárgya lehetne.

Pozőr. Az az ember érzése, hogy állandóan színészkedik és közben kívülről figyeli magát. Figyeli a hangját, a mozdulatait, indokolatlanul megnyomott hangsúlyait, vagy suttogóra fogott szavait.

A beszéd befejezése méltó volt az egészhez:

– Most pedig, kartársak, elmondottunk egymásnak mindent – egyelőre csak ő beszélt és olvasott be – most csináljunk tabula rasát. Az a jó, hogy megbocsájító megértéssel tudjuk nézni egymás hibáit, én a kartársakét és önök az enyéimet. Arra kérem önöket, hogy szeressék ezt az iskolát, mert ebben van a mi jövőnk. Ehhez kívánok erőt... stb.

Ez aztán a bátorítás a kritikára! Miután ő jól odapörkölt, s miután egy büdös szót se szólt arról, hogy valamiben esetleg ő is hibás lehetne, azt mondja, hogy nézzük el egymás hibáit megbocsátó megértéssel.

Vigyázz, Loránd! Veszélyes ez az ember.

VÉGRE A GYEREKEK KÖZÖTT! AZ ÚJ OSZTÁLYFŐNÖK

A tanévkezdés első napjai csalódásokkal teli tapasztalatokkal jártak. Loránd Ferenc könyörtelen kritikai érzékével azonnal rátapintott minden hanyagságra, őszintétlenségre, hazugságra. Mindenne, ami a „pedagógia csődjét” jelezte új iskolájában. Ezek mindegyikét persze (mint új ember) még nem tehette szóvá, kivéve, amikor legmélyebb meggyőződését érezte sértve: ilyen volt az ún. „pofozásról szóló affér”. A legtöbb felháborodást egyelőre a napló lapjaira bízta. Éppen ezért vélhetjük, hogy (bár ezt nem fogalmazza meg írásában) alig várta, hogy végre a gyerekek között lehessen. Figyelemreméltó, hogy milyen kíváncsisággal, feszült figyelemmel fordult a gyerekek felé. Az írásban életre kel a megszokásba elfásult tanártársak és az ő magatartása közötti különbség a gyerekekkel való bánásmódban. És hogy mennyire élvezzi a gyerekekkel való együttlétet. *„Művészet ez, csodálatos, szép művészet. Boldog vagyok, hogy csinálhatom!”* – írja.

Igen, ez az ő igazi világa.

Osztályfőnök lettem. A VIII./a az én osztályom. Nem szerencsés dolog a VIII. osztályban új osztályfőnököt adni, aki nem ismerte ezeket a gyerekeket, akiknek pedig az idén pályaválasztási tanácsokat is adni kell...

Még a tanítás megkezdése előtt egy délelőttre beosztottak a napközibe. Itt megismertem három „fiamat”: Kutyát, Fekete Párducot és Sanyát.

Nagyon élveztem ezt az első együttlétet a gyerekekkel. Korban teljesen vegyes társaság volt együtt, nem közösség, hanem horda, amit csak a közös program és a felügyelő tanárok állandó figyelmeztetései tartanak úgy-ahogy egybe. Megdöbbenő volt a számomra ennek a gyerekvilágnak sustorgása, állandó mozgása, piciny tragédiái, amelyek pillanatok alatt születnek és oszlanak el. Olyan volt ez a gyerekhad, mint egy szüntelen bugyborékoló lávatömeg, amelyben a belső mozgás hatására minden pillanatban buborékok születnek és hunynak ki. Itt is minden pillanat változásokat, új eseményeket hozott. Itt bőg valaki, mert szájon vágta egy nagyobb, ott valakinek a cigány anyját szidják, megint másutt azért vernek egy kisebbet, mert állítólag nincs befizetve és mégis ki akar jönni a táborba zabálni. Könny és kacagás, kegyetlenség, vidám élcélődés és árulkodás – ezt mutatta ez a gyereksereg, amely egyetlen törvényt, egyetlen jogot ismert el: az ököljogot. És mégis tetszettek nekem. Vagányok voltak, nyíltak, de nem szemtelenek. A kisebbek szemében hálás fény gyúlt egy-egy simogatásra, egy-egy jó szóra. A nagyobbak szemében elismerés egy-egy találó megjegyzésre.

Éreztem, hogy egy hangon beszélek ezzel a bandával, akkor is, amikor figyelmeztetem őket, amikor én vagyok a számukra a fék, a korlát, a hatalom. Talán megéreztek, hogy szeretem őket. Szeretem és sajnálom. Mérheterlenül sajnálom, mert nem sok jó szót kapnak. Mindig pattogó mondatok zuhognak a fejükre, valami sajátos tanári imperativus, ami nem ismeri a kedvességet, emberiséget.

Az ebédnél kenyeret és vizet hoztam nekik.

– Hagyd csak – szólt rám az egyik kolléga – ne fáradj azzal a vízzel, majd isznak odakint.

Kedves kollégám (forrt bennem a belső düh), te se tudsz tovább zabálni, ha étkezés közben nem ihatsz és fojt a krumpli. Hát ezek is csak emberek, ezeket is csak fojtja. Százan mégse járkálhatnak ki a konyhába egy-egy pohár vagy korsó vízért. Mi baj származik vajon abból, hogy én vizet hozok nekik? Nézz a szemükbe, milyen jól esik nekik a víz, amit a tanár bácsi hozott.

B.-né volt velem ezen a délelőttön. Kedves volt, nem csinált semmit, ami bántó lett volna. És sajnos semmit, amiben szín, íz lett volna. Ő nem kiabált, inkább egyenként rakta be a gyerekeket a sorba. Nem talált egy olyan mondatot sem, amire akkor is beálltak volna, ha nem kiabálva mondják. Mert hát ehhez a pedagógiához a jóság sem elég. Itt rögtönözni kell, állandóan felpannolva lenni, állandóan sarkalni önmagunkat, hogy minden pillanatban a legmegfelelőbbet tudjuk mondani, tenni.

Művészet ez, csodálatos, szép művészet. Boldog vagyok, hogy csinálhatom!

Ma délután volt a megnyitónk. Megismert az osztály. Én vezettem őket az udvarra. Nem volt velük semmi baj. Sokkal fegyelmezettebbek voltak, mint a mellettünk állók. Köszönöm nekik, rendes dolog volt tőlük. Talán azért tették, mert rokonszenvesnek találtak, mert tréfáltam velük, vagy mert a három nappal előtt megismert gyerekek a jó híremet költötték? Vagy ez beképzeltség? Lehet, hogy egyszerűen csak rendesek. Mindegy, holnap megdicsérem őket.

Öröm, szomorúság és fáradtság – ez a három érzés határozza meg most az életemet. Az örömet a gyerekekkel való együttlét okozza, és a szomorúságot is őmiattuk érzem, de ezt nem ők okozzák.

Kezdjük az örömmel. Ötödik napja tanítok és hatodik napja vagyok együtt a gyerekekkel. Az első napon három osztályfőnöki órát tartottam. Nagyon örülök most már ennek a megbízatásnak. Sokkal nagyobb felelősséggel jár és ezért sokkal intenzívebb pedagógiai munkára ösztönöz.

Amikor beléptem az osztályba, már nem voltam ismeretlen a fiúknak, hiszen javarészüikkel már találkoztam az évnnyitón. Az utcára (!) kellett értük lemennem, mert itt az a szokás, hogy a tanítás kezdetéig itt gyülekeznek a gyerekek. Amikor felvezettem őket, vadul megrohanták az osztályt, igyekezett ki-ki jó helyet foglalni magának. Ez fontos figyelmeztetés volt a számomra, amit meg is szívteltem. No persze az ültetés sem mehet teljesen szív szerint, ennek is vannak pedagógiai és technikai követelményei. Egyelőre csak a technikaiakat tartottam feladatommak megoldani.

Megálltam a katedrán, türelmesen megvártam, amíg válogatnak a kendermagban, elhelyezkednek, azután megszólaltam:

– Jó, hogy így igyekeztek a helyeteket biztosítani, mert ez úgy sem marad teljesen így.

Nevetés.

– Még nem ismerlek benneteket, nem tudom, ki hogy viselkedik és nem is érdekel, hogy miként viselkedett tavaly. Bízom bennetek és ezért az ültetést úgy fogjuk elrendezni, hogy lehetőleg mindenkinek kielégítsük a kívánságait. De azért meg kell értenetek, hogy a kicsiknek, szemüvegeseknek és az esetleges nagyothallóknak elől kell ülni.

Ennek szellemében, a spontán választások jelentéktelen módosításával rövid idő alatt befejeztük az ültetést.

– A jelenlegi ülésrend természetesen csak addig marad érvényben, ameddig valamelyik párral szemben nem merül fel magatartásbeli kifogás. Ha netán valaki összetévesztené az iskolapadot a ringgel és óra alatt boxmeccset rendezne a társával, természetesen azonnal elültetem. Ebből érthetően az következik, hogy helyet kell neki csinálni, tehát ártatlanul más párokat is megbolygatok. Így az osztály érdeke, hogy vigyázzon a rendetlenkedőkre. Mint látjátok, ez közösségi érdek.

Ezután bemutatkozás és ismerkedés következett, majd a nyári élmények vidám felelevenítése.

Hogy az osztályt megnyerjem, továbbá, hogy azonnal valamilyen pozitív fegyelemteremtő eszközzel rendelkezem, felvettem, hogy ha van az osztálynak kedve, két hét múlva vasárnap elmehetnénk kirándulni. Lázás tervezetés következett. Nagy tetszéssel fogadták a javaslatomat, hogy bográcsban magunk főzzük meg ebédünket. Ennek még nagyobb sikere is volt, mit annak, hogy futballmérkőzést rendezzünk azzal a céllal, hogy kialakítsuk az osztály verhetetlen 11-ét. De azért ennek is örültek – az osztályban csak egy gyereket nem érdekel a foci – és rögtön meg is választották S.-t, Szusza Ferenc válogatott labdarúgó unokaöccsét, aki a fiúk szerint maga is jól rúgja a labdát, hogy lássa el a csapatkapitányi teendőket.

Figyelmeztettem az osztályt, hogy természetesen a kirándulás megrendezésének előfeltétele, hogy a magatartásuk ellen semmiféle kifogás ne legyen. (Azóta már meggyőződhettem róla, hogy e közeli vonzó perspektívának valóban van ereje. De erről később írok.)

Sajnos, úgy kezdtük a tanévet, hogy az egyik fiú vérhasban megbetegedett és kórházban van. Felvettem, hogy írjon az osztály neki egy levelet, amit mindenki aláír. Az osztály javaslata szerint kijelöltünk két levélíró. Úgy gondolom, hogy az ilyen apróságok is hozzájárulnak ahhoz, hogy egy osztályból közösség legyen. Szeretném hagyománnyá tenni, hogy a hosszabban beteg osztálytársaknak levelet írunk.

A GYEREKEK VÉLEMÉNYE AZ „ÖKÖLJOG”- RÓL

Az első nap tehát jó hangulatban, vidáman telt. Vidám, kissé karikírozó hangnemben a fegyelemmel kapcsolatban egy dologról beszélgettünk csak részletesebben: az ököljogról. Itt lesz a legnehezebb eredményt elérnem. Ezeknél a srácoknál annyi egy „füles”, sőt egy ökölcsapás is, mint nálam a névelő beszéd közben. Igen határozottan kimondtam, hogy nem tűröm a verekedést és igyekeztem nevetségessé tenni azokat, akik azt hiszik, hogy annak van igaza, aki nagyobb tud ütni. Az osztály nem mutatott ellenállást ezzel a véleménnyel szemben, sőt maguk is jókat nevettek.

Majd mindezek cáfolatára a következő történt: Egy órával később, az iskola előtt, két perccel a tanítás után az egyik fiam, R. bottal vágott a másik nyolcadik osztályba járó fiú arcába.

Alig fújtam kettőt az órák után, jön az igazgatóhelyettes, hogy baj van, az egyik fiam a fenti büntényt követte el és most itt van a tettes, a sértett és annak apja, aki raportra hozta ide a bűnöst.

Ez jól kezdődik, gondoltam, de legalább eleve megszabadultam attól az illúziótól, hogy itt akár a legjobb hangulatú és a legmeggyőzőbb beszélgetésektől is valami csodát várjak.

Ott állt az igazgatói irodában, fekete göndör fejét lehorgasztva R., akinek eddig még nem jegyeztem meg a nevét, csak az arcát, mert ez az arc mindig nevetett, mindig olyan volt, mintha éppen egy nagyszerű viccet akart volna mondani. Szája állandóan elálló nagy lapátfüleiig ért és a fogai úgy villogtak elő barna arcából, mintha fehér temperával festették volna őket. Szóval, ő a bűnös.

Vele szemben egy nyeszlett fiú áll. Arca hosszúkás és sápadt, szeme seszínű, tekintete alamuszi. Most mintha egy kis fény csillogna a szemében : no R., most megjártad! A nyeszlett fiú mellett áll az apja. A fiú nagyon hasonlít rá. Az apa előadja, hogy ez a fiú – és R.-re mutat – bottal vágott az ő fia arcába és mutatja is az ütés nyomát.

– Mondd el, hogy történt – szólok a panasztevőhöz, és ő elmondja, hogy az iskolából kijövet R.-hez csapódott, aki azt mondta, hogy menjen onnan, mert nem az ő osztályukba jár. Mire a nyeszlett azt válaszolta, hogy ti ketten, mármint R. és társa, akivel ment, kitesztek egy osztályt. Erre R. az arcába vágott.

--Így volt, R.? – kérdem.

– Igen – feleli halkán.

– Hát erről beszélgettünk az osztályban? Szégyelld magad, jól bemutatkoztál. No, erről még beszélgettünk.

Ezzel elmentek. Törtem a fejem, mit tegyek. Adjak osztályfőnöki intőt? Így kezdem az osztályfőnökséget? Meg fognak utálni. Elhatároztam, hogy R.-t nem visszük el kirándulni.

A legközelebbi osztályfőnöki órán azzal az elhatározással mentem be az osztályba, hogy a büntetést közlöm az osztállyal, de előbb megbeszélem velük a dolgot.

– No, díszpinty – szólítottam fel R.-t – mondd csak el, mi történt.

– Hát V. szemtelenkedett és én az arcába vágtam egy bottal.

– Lennél szíves egy kicsit részletesebben kifejteni, mit jelent az, hogy V. szemtelenkedett.

És most meglepő dolog történt. R. egészen másként mondta el az esetet, mint V.

– V. odajött hozzánk. Én szépen mondtam neki, hogy menjen innen, mert nem a mi osztályunkhoz tartozik. Erre azt mondta, hogy mi ketten vagyunk olyan hülyék, hogy egy egész osztályt kiteszünk, de erre már futott is. Volt nálam egy bot, utána hajítottam.

– És eltaláltad?

– Nem.

– Még célozni sem tudsz – mondtam és az osztály jókedvűen felnevetett. – No, folytasd.

– Ott volt az apja, és biztatni kezdte, hogy ne hagyja magát. Erre V. odajött, és az arcomhoz nyúlt. És erre én az arcába vágtam a bottal.

Meglehetősen nehéz helyzetbe kerültem. Először is ez az R. rendes ember, mert a tanárai előtt nem hazudtolta meg V.-t és az édesapját. Akkor csak bólintott, hogy minden úgy van, ahogyan V. elmondta és még sírt is. Mi tagadás, akkor azt hittem, ezek a könnyek annak szólnak, hogy szégyelli magát előttem és még büszke is voltam egy kicsit, hogy nem vont egyszerűen vállat. Most azonban megértettem, hogy R. nem ezért, legalábbis nemcsak ezért sírt, hanem azért, mert igazságtalan módon mószerolták be, de nem érzett erkölcsi alapot arra, hogy tiltakozzon, hiszen bottal vágott a másik arcába, és ebből a helyzetből nem lehet mentegőzni.

Kíváncsi voltam az osztály véleményére. Kiderült, hogy ezt a V.-t mindenki utálja.

– V. mindig pimaszkodik, beleköt az emberbe, aztán, ha megverjük, az apjával fenyegetőzik – mondották.

– Szóval, R. jól tette, amit tett – mondtam és szándékosan nem tettem kérdőjelet a mondat mögé.

– Úgy van, éljen, hurrá – lelkesedett az osztály és néhányan tapsoltak.

– Ez a ti véleményetek, de az enyém nem ez.

A zsvajt mintha borotvával vágta volna ketté. Mindenki feszülten figyelt. De még nem nyilatkoztam.

– Van talán valaki, aki szintén nem ért egyet az osztály többségének véleményével?

Erre ketten elmondták, hogy azért bottal nem kellett volna ütni. Ökölrel, az más, de bottal túlzás.

Szóval, így állunk. Ilyen hát az osztály felfogása a verekedésről. Ez természetes elintézési módja szerintük a problémáknak, legfeljebb azt ítélik el, ha valaki segédeszközt használ.

– Örülök, hogy legalább ennyi emberség van egyesekben – kezdtem, és éreztem, hogy az állásfoglalásom sorsdöntő lehet. Ha most V. pártjára állok, elvesztem az osztályt. De nekem se volt rokonszenves ez a V., a papája még kevésbé.

– Megmondom őszintén, fiúk, nekem sem tetszik ez a V. Elhiszem róla, amit mondotok, mert nem feltételezem, hogy hazudtok nekem. Mégis azt mondom, nem kellett volna megütni. Ismeritek az álláspontomat a verekedésről. Nem ez a dolgok elintézési módja, hiszen nem annak van igaza, akinek erősebb az ökle. Továbbra sem tűröm, hogy bárki az osztályból verekedést kezdjen. Márpedig R. ezt tette. Mikor bejöttem, azzal jöttem be, hogy R.-t büntetésből kitiltom a kirándulásról.

Az osztály felmorajlott. Ez jól esett. Lám, van vonzereje a kirándulásnak, több eredményt érhetek el vele, mint a fenyítéssel.

– Most – folytattam – mégsem büntetem meg, mert V. is hibás volt. De ez az utolsó eset. A legközelebbi verekedésnél R.-t és mást is kíméletlenül meg fogom büntetni.

– De mit csináljunk, tanár úr, ha V. szemtelenkedik?

– Beszéljetelek velem okosan, küldjétek el, szégyenítsétek meg, még arra se méltassátok, hogy megveritek.

Ezzel az ügyet lezártuk. Másnap feláll két fiú és közli, hogy V. szándékosan belerúgta a labdáját a biciklijükbe.

– *Megvertétek?*

– *Nem.*

– *No ez derék. De az a véleményem, hogy V.-t meg kell regulálni. Mit szólnátok, ha elhívánk kirándulni? Jöjjön velünk, ott majd szépen elővesszük és a lelkére beszélünk.*

Az ötlet nagyon tetszett a fiúknak. Meg is bíztam az osztály két legerősebb gyerekét, hogy a meghívást tolmácsolja V.-nek.

A nagyszünetben odahozták hozzám V.-t. Barátságosan meghívtam, és azt is megmondtam, hogy miért. Szeretném, ha közte és az osztály között megszűnne a harci állapot.

– *Én megtiltottam a fiúknak a verekedést. De ez nem jelenti azt, hogy engedünk szemtelenkedni magunkkal. Gyere el és megbeszéljük a dolgot, ott te is elmondhatod a véleményed.*

Azóta meglepődve látom, hogy az enyémekek együtt játszanak az udvaron V.-vel. Egyikük még büszkén újságolta is nekem. Lehet, hogy az ellentét megoldódott?

EPIZÓDOK, PORTRÉK

A kórházban fekvő osztálytársnak szóló levél megírására figyelmeztetnem kellett az osztályt. A megbízottak összesen semmit sem csináltak.

Aznap, amikor ezt szóba hoztam, a fiúknak hat órájuk volt. Mégis azt mondták, hogy maradjunk itt és fogalmazzuk meg együtt a levelet. Ennek megint örültem. Alig négy-öt fiú sietett haza, a többi együtt maradt. Mire felértem hozzájuk, már eldugdosták egymás táskáját. Állt a balhé, de azért ketten megfogalmazták a levelet. Megállapodtunk, hogy egy tábla csokit is veszünk melléje. Úgy döntöttünk, hogy mindenki hoz egy forintot és a fennmaradó pénzt betesszük az osztálypénztárba.

Azt hiszem, megint egy parányi lépést tettük az osztályközösség kialakítása felé.

*

Osztályom egyik legérdekesebb egyénisége K. S. Az osztály legnagyobb és legcsendesebb gyereke. Mintha kicsit a közösségen kívül, azon felül élne. Nem láttam tréfálkozni, nem láttam verekedni. Ha kérdezem, értelmesen felel, okos gyerek. Eddig ebben semmi különös nincs. De ha ehhez hozzáteszem, hogy ez a fiú Budapest serdülőkorú ökölvívó bajnoka, akkor mindjárt minden különösnek tűnik. Azt hiszem, szövetségeseim toborzását vele kell kezdenem. Eddig e téren elkövettem néhány hibát. Például a tankönyvosztásnál a legjobb tanulót mozgósítottam, aki úgyszintén nagyon passzív gyerek. A közösség ügyeibe való bevonása helyes, de ő sose lesz olyan aktív segítőkész, mint K. S. lehet. No és nem tud boxolni! Megpróbálom őt magam mellé állítani. Náluk fogom kezdeni a jövő héten a családlátogatást. Az otthoni környezetben vele is barátabban tudok beszélgetni.

*

Az egyik hatodik osztályban majdnem kicsordultak a könnyeim. A tavalyi anyag pergő beszélgetés útján történő átisméltése közben felszólítottam egy figyelmesen hallgató kisfiút. Első pillanatban nem látszott rajta semmi különös. Csak amikor teljesen értelmetlen tekintettel nézett rám, és a nevét is csak második kérdésemre tudta megmondani, akkor vettem észre, hogy szellemileg kicsit terhelt. Az osztály jóindulatúan biztatta:

– Na mondd meg szépen, H. – mondták ezek a laklik, akik különben így nem beszélnek.

Csöndet teremtettem és addig adtam fel kiegészítő kérdéseket szegénynek, amíg végre felelt. Jól felelt!

– No látod, tudsz te. Nem kell megijedned. Hányasod volt történelemből?

– Kettesem.

– Majd lesz jobb is, csak sose aggódj – biztattam.

Óra után, amikor már mindenki kiment az osztályból, H. odasomfordált hozzám. Láttam rajta, hogy mondani akar valamit.

– Tanár úr – kérdezte, és a szeméből egy riadt állatka tekintete nézett rám – tényleg lehetek én még jobb történelemből?

Szegény. Micsoda tanáraid lehettek, ha még a reményt sem adták meg neked, ha már tudást nem adhattak?

Az egyik osztályban van egy cigány gyerek, L. A tanárok egy-két megnyilatkozásából láttam, és a gyerekekből is, hogy ő a „Persze, az L.” Ő az, akit beletettek egy skatulyába és évek óta benne hagyják. Ha csak ugyanazt teszi is, amit más, nála rögtön észreveszik és felkiáltanak: „Persze, az L.!” elhatároztam hogy hadat üzenek ennek a „perszének”. L.-t ki akarom emelni a skatulyából.

Valamelyik órán felszólítottam, mert nem kapcsolódott bele az ismétlő beszélgetésbe. Hallgatott.

– Ez olyan egyszerű kérdés, hogy nem létezik, hogy ne tudd.

– Nem figyeltem oda, tanár úr.

Szegény, már úgy leszokott arról, hogy neki reményei lehetnek, hogy nem is figyel. Már maga is természetesnek tartja, hogy tőle nem telik több. Nem toltam le, hanem megisméltetem a kérdést. És tudta. Erre megdicsértem és meg is simogattam.

És L. az óra hátralevő részében többször is jelentkezett és többször jól felelt.

A VI.a osztály a napokban pokoli zajjal várt. Az ajtó előtt a padlón egy gombócot találtam, birkózó gyerekekből.

– Az osztály viselkedése miatt a mai napra tervezett diavetítés elmarad – mondtam, pedig (mi tagadás!) nem is terveztem diavetítést.

Aztán leültem és beírtam az osztálykönyvbe. Ha lett volna egy kósza őszi légy a teremben, biztosan meghallottam volna a zümmögését.

--Ugye, hogy tudtok ti rendesen is viselkedni.

Ma ismét órám volt velük. Vigyázzban állva vártak a folyosón. Miközben bevonultak, egymást pisszegték. A padok mellett úgy álltak meg, mint a cövek. Örült a lelkem.

– Jól van, fiúk – csak ennyit mondtam.

Most töröm a fejem, hogy az „elmaradt” vetítést mikorra iktassam be. Nem várhatok vele soká. Látniuk kell, hogy a jó magaviselet elnyeri jutalmát. Ez is ér annyit, mint egy pofon.

KESERŰ TAPASZTALATOK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK: „NAGYON NEHÉZ NEVELNI, DE AKARNI KELLENE”

Az a szokás nálunk, hogy a gyerekek a szünetben (ha rossz az idő és nem lehet lemenni az udvarra) körben sétálnak kettesével a folyosón. Mint egy börtönben. És ezt senki nem érzi természetellenes állapotnak.

Ez a már elfogadott szokás is azt bizonyítja a számomra (és ez nagyon elkeserít!), hogy itt nem pedagógia folyik, hanem gyógykezelés. Mert való igaz, a verekedéseknek és a folyosói rohangálásoknak így könnyebb elejét venni. De a folyosókon így is olyan a lárma, hogy a saját hangját nem hallja az ember. A gyerekek üvöltenek és a tanárok, ha rendet akarnak teremteni, igyekeznek kidagadó erekkel még nagyobb üvöltetni. A felvigyázó gyerek, akit az ember kiállít a folyosóra, szintén üvölt, hiszen ezt látta a tanároktól is. Itt ez a hangnem. Miért? Ha a tanárt kérdi az ember, azért, mert ezek „büdös kölkök”, akiket otthon sem tanítanak semmi jóra. A tanárok általános véleménye, hogy itt nem lehet nevelni.

Ettől teljesen meg vagyok döbbenve. Persze, nagyon nehéz nevelni, de akarni kellene!

Nem igaz, hogy a jelenlegi tanárokkal jó vezetés, igazi pedagógiai légkör megteremtése és a szülőkkel való együttműködés mellett ne lehetne olyan fegyelmet teremteni, ami idővel fölöslegessé tehetné az adminisztratív megoldásokat. Az a kétségbeejtő, hogy erre már nem is gondol senki. És amikor szóvá teszem, akkor csak fölényesen mosolyognak, mint valami óvodásra.

Teljesen hibás körben mozgunk. Pedagógiai eszközeinket a gyerekek jelenlegi állapotához alkalmazzuk, de úgy, hogy ezt a jelenlegi állapotot véglegesnek és a társadalmi és családi körülményeik miatt megváltoztathatatlannak tartjuk. A cél csak az, hogy megtartsuk az oktatáshoz minimálisan szükséges fegyelmet, hogy elkerüljük a botrányos eseteket. Az embernek az az érzése, hogy egy hajóban ül, ahol mindenki csak azzal törődik, hogy a lékeket betömje, hogy a hajó el ne süllyedjen. Ennek a lékeket tömөгető, vagy ha úgy tetszik, tüzet oltogató pedagógus gárdának nemhogy a tudatáig, de a füléig sem jutnak el a pedagógiai folyóiratok szavai. (Kétségbeesve látom e felismerés fényében négyéves hiábavaló működésemet az Úttörővezetőnél!) Pedig erről nem csak a pedagógusok tehetnek. Ők elfáradtak, beletörődtek ebbe a helyzetbe. És ez katasztrófális, egy igazi nagy társadalmi regényhez méltó konfliktus.

Mert mire is mutat például az, ahogy az igazgatónk beszél a buktatásról? Persze részben arra, hogy ő egy hitvány ember, csapnivaló pedagógus, de arra is, hogy nálunk valamiféle „statisztikai” szemlélet van. Márpedig a statisztika a pedagógia halála. Ha azt az iskolát kiáltják ki a legjobbnak, ahol a legkevesebb a buktatás, ha mechanikusan mérik le a munkát, akkor ez mechanikus eszközökre sarkallja magát a pedagógust is. Volt idő nálunk, amikor az orvosokat aszerint premizálták, hogy mennyire takarékoskodnak a gyógyszerekkel. Az iskolai buktatás jelenlegi felfogása körülbelül ehhez hasonlít. De eddig még nincs is igazi konfliktus. Ez szerintem ott kezdődik, hogy ennek a szemléletnek is van igazsága. Hiszen egy jó iskolában feltétlenül kevesebb a buktatás, mint egy rosszban, mert jobbak a tanárok, mert jobban tanítanak és többet foglalkoznak a gyengékkel. Én tiltakoznék a legjobban, ha mondjuk az én tárgyamból lenne a legkevesebb bukás, ezt ne az én jó pedagógiai munkám, jó szakmai felkészülésem és a gyerekekkel való törődésem javára írják. S ha igaz ez pozitív oldalról, nagyjából igaznak kell lennie negatív oldalról is. A felső vezetésnek is jobban kellene bízni a pedagógusokban. De valahogy ugyanabban a hibás körben vannak ők mivélünk, mint mi a gyerekekkel.

Felháborító az is, hogy milyen formálisan megszervezett a pedagógus továbbképzés. Még annyit sem áldoznak rá, hogy a feldolgozandó, számottevő terjedelmű irodalomból mindenkinek juttatnának. Egy tantestület kap 5-6 füzetet. Hát hogyan lehet akkor felkészülni az anyagból?

GONDOLATOK AZ OKTATÁSI RENDSZER KATASZTROFÁLIS ÁLLAPOTÁRÓL

Az a szomorú igazság, hogy az oktatás ügye – minden pedagógusnapi köszöntő és a készülő iskolareform körül csapott sok hűhó ellenére is – mostoha ügy ebben a társadalomban.

Én, aki oly sokszor hallottam már ünnepi köszöntőkben, hogy a pedagógus nem a nemzet napszámosa többé, hogy munkáját a párt, a kormány és az egész társadalom megbecsülése kíséri, most töredelmesen bevallom, hogy be kell látni: ez nem igaz. A pedagógusoknak nincs igazi megbecsülésben részük. Ez mindenekelőtt az anyagiakban jut kifejezésre, és emiatt lehetetlen a legtehetségesebb, legrátermettebb embereket a pedagógiai pálya felé terelni. De a meg nem becsültségnek ez csak az egyik jele. A pedagógus munkahelye, az iskola sincs megbecsülve. Lehetetlen állapot, hogy 49-en legyenek egy napközis csoportban egy nevelőre bízva. Éppen ezek a gyerekek azok, akiknek mostohább otthoni körülményeik miatt gondosabb ellenőrzésben, szeretetteljesebb iskolai törődésben kellene részesülniük. Az iskolák nagy részében egy osztályba több mint 40 gyerek jár. És a teremhiány! Nincsenek szertárak, nálunk is az eddig WC-nek használt koszos helyiségben kellett összezsúfolni a térképeket és az egyéb szemléltető eszközöket. Még csak áttekinteni sem tudja ezeket a pedagógus, hogyan használja akkor? No és a két műszak! Csak az tudja, mit jelent ez, aki csinálni kénytelen.

A pedagógusok mindezt látják, fájlalják, megszenvedik és az objektív nehézségek eleve csökkentik munkakedvüket, mert valóban, a legnagyobb lelkesedés mellett sem lehet megfelelő munkát végezni ilyen körülmények között.

Ha bekerül egy fiatal és lelkes ember egy tantestületbe, akkor csak az a választása: vagy megalkuszik a körülményekkel, vagy megszökik. Mert a pedagógusok állapota miatt a gyerekek állapota is olyan, hogy azt a hamis látszatot támasztja alá, mintha ezekkel a gyerekekkel valóban nem lehetne másképpen bánni, csak ahogy bánnak velük. Ezért a pedagógus érthetően gondolja úgy, hogy nincs semmi értelme tönkretenni magát, mert akkor is csak annyit keres, mint most, ha nem is csinál semmit. Ez a helyzet aztán csak a kivételesen öntudatos embereket nem demoralizálja, de azokat is elkészeríti és idővel feltétlenül megbénítja.

A felső vezetés ehhez a helyzethez alkalmazza a pedagógusokkal való bánásmódot. Ezt röviden rendeleti bánásmódnak lehetne nevezni. Egy kényes példa: „Tilos a pofozás”. Ez helyes, de mi van helyette? – kérdik sokan és nem is alaptalanul. Attól még nem jobb a helyzet, ha betiltjuk a pofozást, mert akkor hazaír a tanár, hogy – ezért vagy azért -- kéri a gyerek szigorú megbüntetését és az apa szíjjal elveri a srácot. Emiatt épp a napokban fogadtam meg, hogy csak a legvégső esetben fogok intőt adni.

Tegnap is egy jellemző esetnek voltam tanúja. Egy apa bejött az iskolába a fia után érdeklődni. A gyerek előző napon lógott az iskolából, ezért amikor meglátta bejönni az apját, megkísérelte a szökést, sikertelenül. Végül mégis csak találkoztak. Az apa a tanári szoba előtt majd 10 méteren át ütötte, rúgta a fiát (és mint később megtudtam, az egyik kollégánk szeme láttára). Én ezután jöttem fel az ebédlőből és ott találtam a feldúlt apát, aki ismét begerjedt és odarohant a már összevert gyerekhez, ököllel az arcába vágott és teljes erejével újra rugdosni kezdte. Ráüvöltöttem, hogy hagyja abba, mire azt felelte, hogy az ő gyereke, azt csinál vele, amit akar. Itt az iskolában akkor sem verheti, mondtam. Közben már néhányan kitódultak a tanáriból. Én remegtem, mint a kocsonya, és tudtam, hogy semmit sem tehetek. A kollégáim közül senki nem állt mellém, sőt, az apának adtak igazat. Hát nem szomorú?

Egyszóval: használt talán a pofozási tilalom? Fenét, a tanárok maguk is ütnek, a gyávábbja pedig kiadja ezt albértelbe a kedves szülőnek.

A pedagógusoknak a tanításban is teljesen megkötött a kezük. A tantervtől (gyakorlatilag a tankönyvtől) nem lehet eltérni, nem lehet valamit kihagyni, vagy mást bővebben venni. Pedig nyilvánvaló, hogy még az ideálisan jó tankönyvek esetén is több szabadságot kellene adni a tanárnak. Az erre való felkészítés biztosan bonyolult feladat lenne. Ehelyett egyszerűbb az óravázlatokat ellenőrizni. Az átlag pedagógus pedig azt mondja: felesleges, hogy képezem magam, úgysem taníthatok mást, mint ami a tankönyvben van, hiszen úgyis csak azt ellenőrzik. A szakfelügyelői gárda pedig szinte kizárólag a tanóra mechanikus felépítésének betartására ügyel.

Ezt értem azalatt, hogy úgy bánnak a tanárokkal, ahogyan ők a gyerekekkel. A jelenlegi állapotokhoz igazodó módszerek és határozottabb elvi követelmények nélkül nem segítik a hiányosságok meghaladását, sőt konzerválják azokat.

ELLENSZÉLBEN A KEZDŐ TANÁR

1961. szeptember 29.

Két hétig egy szót sem tudtam írni. Most megpróbálkozom a folytatással.

Életem legnehezebb heteit élem. Sokszor elkeseredem. Kevésnek érzem időnként a képességeimet, erőmet, idegeimet ahhoz, hogy győzelemmel vívjam meg a harcomat. Olyan ez az egész, mintha álmodnék. Ilyenkor, mikor viszonylag nyugodtabb vagyok, szinte nem is értem, hogy miért csinállok magamban mindenből olyan nagy dolgot. Bánt minden fals hang – jöjjön akár mástól, akár tőlem – hallatlanul bánt, felizgat. Rendkívül kiélezett a helyzetem és ebben a helyzetben valóban minden szónak, hangsúllynak jelentése van.

Odáig fajultak a dolgok, hogy a tantestület alapjában véve ellenséges velem szemben. Különösen az igazgatóról és a párttitkárról érzem ezt. Eltelt egy hónap, de még egyik sem akart velem leülni egy kicsit beszélgetni, még egyik sem volt kíváncsi a véleményemre. Egyre inkább az a benyomásom, hogy félnek tőlem. Az igazgató és a párttitkár egyaránt az egyeduralmát félti. Számomra meglepő volt, hogy mennyire félnek tőlük az emberek. És ahelyett, hogy ez bántaná őket és megpróbálnának tenni ez ellen, az az érzésem, hogy inkább élvezik. A párttitkárnő hallatlanul primitív teremtés. Ennek ellenére óriási magabiztossággal mond dolgokat, ítéleteket és senki nem mer vitázni vele. Én egy-két kérdésben bátorkodtam önálló véleményt alkotni és ez láthatóan olyan szokatlan volt neki, hogy teljesen elhidegítettem magamtól. Az igazgatómmal hasonlóképpen jártam. Azóta kerül, nem szól hozzám egy szót sem.

A tényleges „piszkálódások” közvetítését az igazgatóhelyettesre testálják. Igaz, lényegileg apró dolgokban folyik a csata, de ezek azok az apróságok, amiken el lehet csúszni. Hogy pl. nem szóltak, mikor kell megkezdeni a szakköri foglalkozásokat, ezért késtem vele, hogy a tervezett osztálykiránduláson éppen énmellém nem osztottak be társtanárt, hogy a négy napos betegségem alatt meghirdetett szülői értekezletről az én osztályom nem értesült és erről én sem tudtam, hogy mivel az osztálytermünk dekorációja a nyáron elkeveredett, tehát újakat kellett beszerezniünk, emiatt késett a terem feldíszítése, vagy hogy aktuális cikkek vannak-e az úttörő faliújságon stb.

Azt, hogy hogy hogyan tanítok, milyenek az óráim, vannak-e problémáim a gyerekekkel és hogyan igyekszem megoldani azokat – senkit sem érdekel.

Nincs kétségem abban, hogy mindezen apróságok felett az az alapvető probléma áll, hogy szót emeltem az iskolában alkalmazott pofozások miatt. Ez – akár közvetlenül, akár közvetetten – mindenkit érint. Leginkább persze az iskolavezetést és a hatalmában tetszelgő párttitkárt, hiszen cinkosan túrték ezt a helyzetet.

A „pofozás-ügyben” egészen közvetlenül P. tanártársam a kulcsfigura. Kétségtelenül ő az egész tantestület legjelentősebb személyisége és – sajnos – a legkárosabb is. Rendkívül ügyesen, ravaszul csinálja a dolgait. P. nyugalját érzésem szerint némileg feldúltam. Izgatom ezt az embert. Érzem, hogy én is egyéniség vagyok és mivel kétségtelenül ő is az, most küzdelembe kezd a méltónak ítélt partnerrel.

Ez a küzdelem a pofozás kérdésében kezdődött. Azóta P. alig tud elmenni mellettem, hogy valamilyen kérdésben ne igyekezzen vitát provokálni, meggyőzni engem. Kétszer is előfordult, hogy este megvárt és együtt utaztunk hazafelé a villamoson.

Egy alkalommal elmondta, hogy ő is úgy kezdte, mint én. Győrött volt tanár, tele volt illúziókkal. Akkor találkozott ott egy idős pedagógussal, aki megmondta neki, hogy így csak tönkre megy, ha belead apait-anyait. Nem érdemes, mondta neki az idős kolléga. Ő akkor ezzel nem értett egyet, de

most már látja, hogy igaza volt. Úgyse tudsz semmit csinálni – nyugtatott. Miközben beszélt, éreztem, hogy önmagát nyugtatja. Talán bennem egy kicsit egykori saját magát látja és irigyli, hogy én még tudok lelkesedni és harcolni.

Ez a beszélgetés egy igen érdekes délelőtt után zajlott le közöttünk. Éppen ügyeletes voltam az udvaron, választgattam szét a verekedőket, amikor jött P., hogy menjek fel, mert értekezlet van az irodában, addig ügyel itt a rendre. Siettem fel, de a folyosón már szaladt velem szemben egy gyerek, hogy az igazgató úr kéri, hogy siessék.

Amikor beléptem, már mindenki együtt volt. Az igazgató rögtön hozzá is kezdett mondandójához.

– Tudomásomra jutott kartársak – kezdte – hogy egyesek félreérthető mozdulatokkal illetik a gyerekeket, sőt néha nyakon is legyintik őket. Én nagyon kérem a kartársakat, ne csináljanak ilyent. Hiszen emlékeznek, milyen kellemetlen herce-hurca volt tavaly is, amikor egyik kartársunkat feljelentették, mert megütött egy gyereket. Nagyon kérem a kartársakat, kíméljenek meg engem és magukat is az ilyesmitől. Hát kell valakinek, hogy meghurcolják? Vigyázzanak a kartársak, hogy még félreérthető mozdulatot se tegyenek. Teszem azt, van valakinek egy kedves tanítványa, kijön az iskolából, ott áll a tanára, magához inti, tréfásan meglegyinti és a legbarátságosabban kérdezi: hogy vagy. De arra meg kérem valaki, a szöveget nem hallja, csak a mozdulatot látja, és már megvan a baj.

Ekkor már az ájulás környékezett. Egy vígjátékban (mit, egy burleszkben) nem mernék ilyet leírni. Azt mondanák, ez erősen torzít, még ez a műfaj se bírja el az ilyen éles karikírozást.

Azután jött a politikai korona a díszbeszédre.

– És még egyet, kartársak. Tudjuk, hogy ez nem fér össze a szocialista pedagógiával. Annyiszor mondjuk már, hogy mi új szellemben nevelünk, hát illenék, hogy el is kezdjük, kartársak. Nem csak azért, mert bajom van belőle, hanem azért is kartársak, mert nekem már, szocialista pedagógusnak nincsenek ilyen eszközeim. Azt hiszem, értenek a kartársak.

Most már értettem, miért volt olyan fontos az igazgatónak, hogy ennél a beszédnél jelen legyek (és furcsa mód, P.-nek pedig nem!) De teljesen csak akkor világosodott meg előttem, amikor így fejezte be a mondókáját:

– És nagyon szeretném, kartársak, ha senkinél nem kellene majd arra hivatkoznom, hogy én megmondtam, hogy ilyet ne csináljanak.

Micsoda színjáték! – gondoltam undorodva. Biztosan értesült a P.-vel folytatott vitánkról és most gyorsan akcióba kezd. Ezzel be is fejeződött az értekezlet és siettem le, hogy P.-t leváltsam. Megdöbbentő kép fogadott.

Az udvaron lévő összes gyerek példás rendben felsorakozva áll és P. üvölt.

– Ki beszél ott még? Megkapja kérem az is a magáét. Szétverem a fejét annak, aki megmukkan.

A fiúk dermedten állnak.

– Ne mozogj fiam a vigyázz-ba, mert ha én állítlak vigyázz-ba, megemlegeted. – Disznó csürhe – mondja felém fordulva. Nem tudod elképzelni, mi volt itt. Hát nem értik ezek a szép szót.

Ekkor a folyosóról egy fiú lép az udvarra.

– Hát maga hol mászkált kérem?

– Fenn voltam, tanár úr – rebegi az ártatlan és máris akkora pofont kap, hogy megfordul a saját tengelye körül.

– Hogy-hogy fenn voltam? Nem tudod, hogy a nagy szünetben mindenkinek az udvaron kell lenni?

Ez volt az aláfestő zene az igazgató beszédéhez. Hát, ha ezt megírnám valahol, azt mondanák, hogy sematikus és olcsó fogás.

– Látod, milyen rend lett? – kérdi P. felfelé menet. – Ezt kellene csinálni, ezt a nyelvet értik ezek. Csak így lehet fegyelmet tartani.

– Igen – mondom bátortalanul, mert elhatároztam, hogy taktikus leszek –, de nem gondolod, hogy az olyan fegyelem semmit nem ér, ami félelemből fakad?

Pillanatig habozik a válasszal, de kivágja magát.

– Minden fegyelem félelemből fakad.

Lám, nemcsak a hirtelen indulat ragadtatja el, ezek az elvei.

Hát, ez a jelenet előzte meg a beszélgetésünket. Ezért érezte P., hogy meg kell magyaráznia, honnan is indult el ő. Nem mentegetőzés volt ez, nem gyáva kimagyarázkodás. Láttam, hogy nem ijedt meg attól, hogy én tanúja voltam a pofonnak. Mélyebbről fakadt ez a magyarázkodás, valami régi, eltemetett, elkorcsosult emberség nyüszített benne.

És – csodák-csodája – most valahogy nem haragudtam rá. Megértettem, hogy ő is produktum, hogy nem szükségszerű, hogy ilyen lett, mert a körülmények tették ilyenné.

Hová tegyem ezt P.-t? Nem vitás, hogy némileg ő is fasizoid. Mégis van benne valami vonzó. A bátorsága, hogy a dolgokat éppen nekem mondja el, előttem is úgy cselekszik, mint mások. Vagy úgyis tudja, hogy mi történhet, hogy legfeljebb egy másik iskolába helyezik két villamosmegállóval odább? Érdekes a nyugtalansága, hogy vitatkozni akar velem és láthatóan az, hogy ezek mögött a kérdések és provokációk mögött, ha nem is útkeresés van, de legalább az a szándék, hogy megismerje az ellenfél gondolkodását.

Kétségtelen, ő is izgat engem.

Ezzel a bejegyzéssel ér véget a kezdő tanár, Loránd Ferenc iskolai eseménynaplója A napló előző oldalaiban még ezt írja:

„Ha bekerül egy fiatal és lelkes ember egy tantestületbe, akkor csak az a választása: vagy megalkuszik a körülményekkel, vagy megszökik.”

Kicsit már nyilván önmagára gondolt. A történet azt igazolja, hogy ő nem volt képes megalkudni.

Hogy mi történt az utolsó bejegyzés után? Erről (legalábbis a következő hónapról) 1961. október 29-i dátummal egy érdekes írásos dokumentum, az iskolai pártcsoportnak írott részletes feljegyzése tanúskodik. Az írásból kitetszik, hogy a legutóbbi hetekben olyan események történtek, amik végleg túllépték Loránd Ferenc tűréshatárát. (Pedig megfogadta, hogy „taktikus lesz”!) Mivel az iskolavezetéstől nem remélt érdemi meghallgatást, (mint öntudatos, de naiv kommunista) az iskola pártcsoport gyűlésén mondta el észrevételeit. Ezt a döntést nyilván célravezetőnek gondolta, mivel az érintettek párttagok voltak, így elvileg reagálniuk kellett az ott elhangzottakra. Az igazgató és a párttitkár egy emberként támadtak rá, utasították el az általa felvetett problémákat és felszólították, hogy az elmondottakat írásban, nevesítve nyújtsa be a városi pártbizottságnak.

Az alábbiakban részletek következnek Loránd Ferencnek az iskolai pártcsoport felszólítására készített írásából. (Loránd Ferenc – a pártcsoport kívánságára – nevekkkel hivatkozik a szereplő személyekre, én itt is a nevek rövidítését alkalmazom.)

FELJEGYZÉS

1961. október 28-án az Április 4. Téri Fiúiskola pártcsoportjában éles vita támadt köztem és a pártcsoport tagjai, elsősorban K. J. igazgató és K. I. párttitkár között. A vitára az iskola pedagógiai helyzetéről, az iskolában uralkodó nézetekről és fegyelmezési eszközökről, valamint mindezekben a párttitkár és a tantestület egyes tagjai felelősségéről általam elmondottak adtak alkalmat. A vitában nem sikerült közös véleményre jutnunk, sőt, az általam elmondottakat az igazgató és a párttitkár elvtársak felháborodottan fogadták. A vita során személyemmel kapcsolatban olyan feltételezések hangzottak el, amik miatt ragaszkodom hozzá, hogy ezt a vitát a Pártbizottságon folytassuk. A vita vége felé K. J. igazgató, K. I. párttitkár, valamint K. elvtársak kijelentették, hogy fegyelmi vizsgálatot kérnek maguk ellen és felszólítottak, hogy az ott elmondottakat írjam le és juttassam el a Pártbizottságra.

Fontosnak tartom elmondani, hogy világos lehessen: az iskola munkáját és vezetését bíráló megjegyzéseimnek nincs karrierista háttere. Erre a megjegyzésre is azért szorítokozom csak, mert K. J. igazgató elvtárs a pártcsoport értekezleten kijelentette, hogy máris hajlandó átadni nekem az igazgatói széket.

A pártcsoport értekezleten két megjegyzésem váltotta ki az éles ellenzést. Az egyik arra vonatkozott, hogy iskolánkban az objektív nehézségekre (a környék sajátosságaira, a gyerekek otthoni nevelésére és az iskolához való viszonyára és általában az iskolában lévő jelenlegi állapotokra) való hivatkozás olyan hangulatot alakít ki, hogy „úgysem lehet itt semmit sem csinálni”. Ezzel összefüggésben tettem a másik megjegyzést, miszerint iskolánkban széltében-hosszában alkalmazzák a testi fenytést. Azt is elmondtam, hogy véleményem szerint e helyzetben az iskola vezetése is hibás, ezért felelős.

Szerettem volna állításaim bizonyítására az egyes konkrét eseteket nevek nélkül elmondani. Ezt avval indokoltam, hogy nagyon helytelennek tartanám, ha a kérdés olyan megoldását választanánk, hogy néhány embert fegyelmi úton eltávolítunk az iskolából. Ezzel sem őket, sem a többieket nem győznénk meg. Szerintem alapos és hosszabb távlatú vitákra, az iskolavezetés részéről szenvedélyes meggyőzésre, nevelőmunkára lenne szükség. A pártcsoport azonban azt követelte, hogy a konkrétumokat nevekkkel együtt mondjam el.

Ami az első kérdést, az objektív nehézségekre való lefegyverző hivatkozást illeti, ezt több beszélgetés, bizonyos helyzetekre való reagálás apróbb megjegyzéseiből szűrtem le. Ezek a megjegyzések önmagukban akár helytállóak is lehetnek, hatásuk azonban attól függ, hogy milyen konkrét szituációban, milyen kérdésekre adott válaszul hangzottak el. Mert önmagában igaz az, amit K. J. elvtárs a taggyűlésen mondott, hogy nekünk a múlt sok káros örökségével kell megküzdenünk. De ha az én bíráló megjegyzésemre a tapasztalatlanságom említése mellett ez a válasza, hogy „mi véres verejtékkel küzdünk ez ellen az örökség ellen”, akkor ez a megjegyzés a kritika visszautasításának és saját megnyugtatójának válik eszközévé. [...] Az igazgató kartárs azt is mondta nekem, hogy másutt se jobb a helyzet, miért akarom én megváltani a világot és feldúlni itt ötven ember nyugalmát. D.-né kartársnő megjegyzése egy osztállyal kapcsolatos probléma megbeszélésekor: Ne csodálkozzunk már ezen, hiszen Újpesten vagyunk! [...]

Én nem megváltani akartam a világot és nem hittem, hogy csak nálunk vannak problémák. De mivel én ebben a tantestületben tanítok, ezeket a problémákat itt kellett felvetnem és semmiképpen nem válasz az, hogy másutt is vannak nehézségek.

Ami a testi fenytést illeti, tapasztalataim a következők: [...]

A feljegyzés következő részében Loránd Ferenc 9 pontban részletesen leírja az általa tapasztaltak alapján a bizonyítékait annak, hogy az iskolában a testi fenytés általánosan és elfogadottan alkalmazott fegyelmezési eszköz, amit több pedagógus tettelesen művel a többiek szóbeli helyeslése vagy passzív jelenléte mellett. Az esetek egy része Loránd Ferenc személyes iskola-naplójában szerepel, de sajnos, a feljegyzések abbamaradása utáni hónapban a lista öt felháborító esettel „gazdagodott”. Az esetek összefoglaló tanulságaként ezt írja:

Ezen tapasztalataimra alapoztam azt a kijelentésemet, hogy nálunk széltében-hosszában alkalmazzák a testi fenytést. Azt mondtam és fenn is tartom, hogy ahol ilyen nyíltan élnek ezzel az eszközzel, ahol ilyen nyíltan beszélnek róla a tanári szobában, ott a tantestület szelleme ezt nem ítéli el. Tudom, hogy vannak sokan a tantestületben, akik nem pofoznak, sőt, talán ezt nem is nézik jó szemmel, de ellene se szólnak, mert az népszerűtlen és mert nem is kapnak hozzá elég erkölcsi támogatást.

Mikor én a pártcsoport értekezleten ezeket a kérdéseket felvettem, azzal a céllal tettem, hogy együttesen átgondolt harcot indíthassunk e helytelen módszerek és téves pedagógiai felfogások ellen. Ennek érdemi megvitatására nem kerülhetett sor, mert K. J. és K. I. elvtársak felháborodottan voltak felelősségre, hogy miért nem azonnal jelentettem az egyes eseteket. [...]

A kérdés, hogy miért nem vettem fel előbb az esetekkel kapcsolatos véleményemet, azt hiszem, érthető. Mert nem lehet úgy gyökeret verni és eredményesen dolgozni egy új helyen, hogy az ember azonnal bejelentéseket tesz. Én azt szerettem volna, ha a saját osztályommal egy félév alatt talán valami kis eredményt elérjek, és ez legyen a gyakorlati bizonyíték arra, hogy más eszközökkel is rendet lehet tartani egy osztályban, mint pofonokkal. De az eltelt két hónap alatt beláttam, hogy hiába beszélek az osztályomban az ököljog ellen, a durva hangnem ellen, miközben egyes kartársak részéről a gyerekek épp azt látják, ami ellen én beszélek. Továbbá a negatív tapasztalatok mostanáig történő felhalmozódása miatt úgy éreztem, hogy nem várhatok tovább, nyíltan beszélnem kell ezekről.

A Loránd Ferenc ellen felsorakoztatott „bűnlajstrom” végső tétele már csak „hab a tortán”: spiclinek kiáltotta ki őt a háta mögött suttogó pletyka kórus. Ezt arra alapozták, hogy a valaki beleolvasott az alakuló értekezleten írt feljegyzéseibe, amely az igazgatóról is szólt. (Ezek a jegyzetek – mi tagadás – nem voltak éppen hízelgők...) Mindezek megmagyarázzák, hogy mi volt az oka az őt körülvevő hideg légkörnek.

Erről így ír a Feljegyzés c. anyagban:

K. J. igazgató elvtárs azt is mondta még a felvetéseimmel kapcsolatban, hogy én, aki már az első napon a feljegyzéseimben bírálni mertem őt, nem is beszélhetek másként, hiszen azt hiszem magamról, hogy mindenkinél okosabb és jobb pedagógus vagyok.

Az alakuló értekezleten valóban jegyzeteltem az elhangzottakat és a magam számára, a saját füzetemben valóban tettem is megjegyzéseket. Jegyzetemet egy rövid időre kinn hagyhattam az asztalon, s mint K. J. elvtárs mondotta, valamelyik kartárs, aki a holmija között keresgélt, „emberi gyengeségből” elolvasta az én jegyzeteimet. Ezt az „emberi gyengeséget” én aljasságnak nevezem. Az illetőt K. J. elvtárs nem volt hajlandó megnevezni, de annyit mondott, hogy politikailag nem a legmegbízhatóbb. Nos, bárki is az illető, az ettől az embertől elfogadott információk alapján maguk között úgy könyveltek el, hogy „na, megérkezett a spicli”. És ennek alapján K. J. elvtárs képes volt kijelenteni, hogy „Nem csodálkozhatsz, ha én ezek után nehezen tudtam volna kedves lenni hozzád. Úgy éreztem, hogy valakihez kitárt karral közeledtem, és az szembe köp.” (A jegyzetben, amit ezek után kívánságra szívesen bemutatok, van néhány megjegyzés a beszámoló modorosságára vonatkozóan.)

K. J. elvtárs a pártcsoport értekezleten kijelentette, hogy nem hajlandó tovább együtt dolgozni velem. Vagy én maradok az iskolában, vagy ő. A történetek után én is kijelentem, hogy nem vagyok hajlandó tovább K. J. elvtárral együtt dolgozni. A történetek, a rólam elterjesztett álhírek után teljesen lehetetlen, hogy továbbra is az iskolában maradjak. Ezért kérem az Oktatási osztályt és a Pártbizottságot, hogy engem a kerületből azonnali hatállyal elengedni szíveskedjenek, függetlenül attól, hogy a szóban forgó ügyben lesz-e vizsgálat és az milyen eredménnyel végződik.

Ezzel az „ultimátummal” zárul a Loránd Ferenc hagyatékában található utolsó írásos dokumentum kéthónapos tanári tevékenységének történetéből. Sajnos arról, hogy milyen módon és eredménnyel zajlott le ez az elmérgesedett ügy, több írásos bizonyítékot nem találtam. Loránd Ferencnek az ügygel kapcsolatos életrajzi, interjúbeli emlékezései, valamint személyes beszélgetéseink alapján annyit tudok, hogy a hivatalos „szervek” a bejelentés tényeit – a 60-as évek gyakori szokásához híven – szépen „elsikálták”. Néhány szóbeli figyelmeztetéssel elintéztnek tekintették a dolgot. Loránd Ferenc felmondását nem fogadták el, és arra kérték, hogy a folyó tanév végéig maradjon az iskolában. Fennmaradt két beszámolója az év további részében végzett munkáról, valamint néhány nagyon részletes jellemzés osztálya tanulóiról. Az 1962/63-as tanévtől 1964-ig a Budapest VII. kerületi Kazinczy utcai Általános iskolában folytatta tanári tevékenységét. Az ottani munkájáról kiállított minősítési dokumentumban a következők olvashatók (részletek):

„Oktató-nevelő munkáját hivatástudattal végző nevelő.[...] Iskolánkban az V-VIII. oszt. osztályfőnöki munkaközösségének vezetője. [...] Szívesen átadja tapasztalatait [...]A tantestületben szeretik közvetlen emberi magatartásáért, jó kedélyéért, szókimondásáért. [...] A nevelőtestület legtekintélyesebb tagja. [...] Eddigi tevékenysége, rátermettsége, széles látóköre, jó munkája alapján alkalmasnak tartjuk a történelem oktatásán kívül osztályfőnöki munkára s ezentúl igazgatói beosztásba is.”

Loránd Ferencet 1964-ben kinevezték a Budapest VII. kerületi Dolgozók Önálló Általános Iskolája igazgatójának, ahol sajátos pedagógiai programmal külön tagozatot szervezett a túlkoros tankötelezetteknek: a legendás Kertész utcai iskolát. Pedagógusi pályájának legemlékezetesebb és legsikeresebb évei következtek.